

Ocena funkcjonowania systemu oddziaływań profilaktycznych w Polsce

Jakość relacji rówieśniczych uczniów klas I-III

Raport z pierwszej tury badań.

Jacek Pyżalski

Klasy 1-3

Jakość relacji rówieśniczych uczniów klas I-III

Analiza wskaźników dotyczących klas 1-3 związanych z relacjami rówieśniczymi obejmuje odpowiedź ucznia (realizowaną podczas testu polegającego na stawianiu ucznia w określonej odległości) na pytanie dotyczące lubienia kolegów i koleżanek.

Uczniów, którzy nie lubią kolegów i koleżanek jest 2,2% a tych, którzy raczej ich nie lubią 5,8% (łącznie 8%). Pamiętając o tym, że nie można nadinterpretować wyników takiego pojedynczego wskaźnika warto wskazać, że zgodnie z oczekiwaniami, uczniów, których relacje społeczne są zaburzone jest mniejszość. Warto tu jednak podkreślić, iż w kontekście rozwojowym problemy tego typu stanowią mogą podstawę do negatywnych doświadczeń społecznych oraz negatywny bilans w zakresie wzajemnych relacji z otoczeniem rówieśniczym, co może stanowić podstawę dla dalszych problemów w przyszłości. Jak wskazuje A. Brzezińska (2000, s. 190) kontekstowa sytuacja rozwojowa „wynika z indywidualnego nałożenia się (interakcji) wpływów środowiska wewnętrznego i otoczenia jednostki w danym okresie i tego, jak taka interakcja jest przez podmiot interpretowana i odczuwana”. Bez względu zatem na to, gdzie tkwi przyczyna niskiej wartości relacji, kluczowym jest to, jak są one przez dziecko odbierane i jaki niosą ładunek emocjonalny. Jednocześnie nie należy doświadczeń tego typu przeceniać, taktując je w sposób deterministyczny, gdyż jak wskazują badania w perspektywie podłużnej te same doświadczenia na konkretnym etapie mogą u różnych jednostek prowadzić do odmiennych efektów na dalszych etapach rozwojowych (Schaffer, 2010)

Tabela Samopoczucie w szkole - ocena uczniów

		Uczniowie klas I-III							
		Gr. niskiego ryzyka		Gr. przeciętnego ryzyka		Gr. wysokiego ryzyka		Razem	
		N	%	N	%	N	%	N	%
Lubię kolegów/koleżanki	zupełnie nie	3	0,6	16	1,9	23	4,5	42	2,2
	raczej nie	18	3,5	41	4,8	51	10,0	110	5,8

	raczej tak	140	27,1	236	27,4	142	27,9	518	27,5
	w pełni tak	355	68,8	568	66,0	293	57,6	1216	64,5

Lubię kolegów/koleżanki	Chi-kwadrat	46,279
	df	6
	Istotność	0,000*

Warto tu zauważyć, że podobnie jak w grupach starszych, relacje z kolegami wyglądają inaczej w poszczególnych grupach ryzyka (inaczej definiowanych przez uczniów z klas I-III. Jednakże obserwowana zależność jest bardzo podobna – w grupach o wyższym ryzyku dzieci, które mają złe relacje jest istotnie więcej.

Pogłębionego światła na występujące problemy rzuca analiza wskaźników dotyczących inicjatywy w rówieśniczych relacjach społecznych. Stanowcza większość badanej populacji sama podejmuje inicjatywy w zakresie kontaktów społecznych (ok. 72%), Około ¼ podejmuje relacje tylko jeśli jest zapraszana (można to ostrożnie interpretować jako wskaźnik nieśmiałości/lęku społecznego – choć tutaj tego typu funkcjonowanie może być także traktowane jako norma rozwojowa. Wreszcie bardzo nieliczne dzieci nie zwracają uwagi na zaproszenia do kontaktu (1,4%) lub unikają kolegów i koleżanek (1,2%). Interpretując uzyskane wskaźniki należy cały czas pamiętać o zastosowanej metodzie diagnostycznej jaką była obserwacja i ocenianie zachowań uczniów przez nauczycieli na subiektywnej skali częstotliwości. Taka metoda jest wskazana w badaniu dzieci w tym wieku, ale jak każda metoda badawcza nie jest wolna od ograniczeń, związanych choćby z subiektywizmem obserwatora.

Tabela Zachowania w relacjach z rówieśnikami

		Uczniowie klas I-III							
		Gr. niskiego ryzyka		Gr. przeciętnego ryzyka		Gr. wysokiego ryzyka		Razem	
		N	%	N	%	N	%	N	%
Zachowania w relacjach z rówieśnikami	Podejmowanie inicjatywy w nawiązywaniu kontaktu	473	88,2	620	68,1	350	65,5	1443	72,8
	Czekanie na zaproszenie do kontaktu	60	11,2	277	30,4	151	28,3	488	24,6
	Nie zwracanie uwagi na zaproszenia do kontaktu	1	0,2	9	1,0	17	3,2	27	1,4
	Unikanie kolegów/koleżanek	2	0,4	5	0,5	16	3,0	23	1,2

Testy chi-kwadrat Pearsona

		Uczniowie klas I-III
Zachowania w relacjach z rówieśnikami	Chi-kwadrat	119,397
	df	6
	Istotność	0,000*

Problemy w zakresie nawiązywania kontaktów są znów powiązane z przynależnością do grup ryzyka – dzieci z grup niskiego ryzyka mają takich problemów istotnie statystycznie mniej.

Traktowane globalnie wskaźniki zachowań niepożądanych w relacjach z rówieśnikami potwierdzają stwierdzone już wcześniej prawidłowości, tj. fakt występowania takich zachowań u mniejszości dzieci. I tak poszczególne problemy występują często lub bardzo często odpowiednio:

a/ konflikty z rówieśnikami 10,9%

b/ dokuczanie i przezywanie 21,2%

c/ bicie, popychanie – 88%

Analizując te wskaźniki warto odnosząc się do tła teoretycznego pamiętać, że chociaż pytanie o wprost tego nie diagnozuje, część z działań uczniów może mieć charakter bullingowy (kiedy są one prowadzone wobec tego samego ucznia w sposób regularny, któremu towarzyszy nierównowaga sił (Pyżalski, 2012) a część może wiązać się ze zwykłymi konfliktami z rówieśnikami, mającymi w wielu przypadkach charakter incydentalny. Warto tu zauważyć zdecydowanie niskie wskaźniki odpowiedzi „bardzo często” w przypadku trzech analizowanych zachowań.

Tabela Zachowania niepożądane

		Uczniowie klas I-III							
		Gr. niskiego ryzyka		Gr. przeciętnego ryzyka		Gr. wysokiego ryzyka		Razem	
		N	%	N	%	N	%	N	%
konflikty z rówieśnikami	nigdy	360	67,2	394	43,2	59	11,0	813	41,0
	rzadko	153	28,5	328	36,0	107	20,0	588	29,7
	czasami	22	4,1	170	18,7	172	32,2	364	18,4
	często	1	0,2	17	1,9	142	26,6	160	8,1
	bardzo często	-	-	2	0,2	54	10,1	56	2,8
dokuczanie, przezywanie	nigdy	471	87,9	533	58,5	103	19,3	1107	55,9
	rzadko	53	9,9	251	27,6	102	19,1	406	20,5
	czasami	12	2,2	111	12,2	166	31,1	289	14,6
	często	-	-	14	1,5	117	21,9	131	6,6
	bardzo często	-	-	2	0,2	46	8,6	48	2,4
bicie, popychanie, szarpanie	nigdy	489	91,2	631	69,3	139	26,0	1259	63,6
	rzadko	43	8,0	187	20,5	107	20,0	337	17,0
	czasami	4	0,7	79	8,7	143	26,8	226	11,4
	często	-	-	14	1,5	103	19,3	117	5,9

bardzo często	-	-	-	-	42	7,9	42	2,1
---------------	---	---	---	---	----	-----	----	-----

Testy chi-kwadrat Pearsona

		Uczniowie klas I-III
konflikty z rówieśnikami	Chi-kwadrat	800,360
	df	8
	Istotność	0,000*
dokuczanie, przezywanie	Chi-kwadrat	814,218
	df	8
	Istotność	0,000*
bicie, popychanie, szarpanie	Chi-kwadrat	729,352
	df	8
	Istotność	0,000*

Drugą „stroną monety” są wskaźniki zachowań pożądaných w analizowanym przez nas obszarze dotyczącym relacji rówieśniczych. I tak umiejętność rozwiązywania konfliktów rówieśniczych dotyczy 6 na 10 badanych (odpowiedzi nauczycieli obserwatorów – „często” i „bardzo często”. Warto tu zwrócić uwagę, że nie należy populacji uczniów, którzy są oceniani, że rozwiązują konflikty rzadko lub nigdy, traktować jako populacji doświadczającej problemów. Z dwóch powodów – po pierwsze część z tych uczniów może rzadko wchodzić w konflikty, tym samym rzadko musi je rozwiązywać. Poza tym, badania psychologów rozwojowych wskazują na pewną interindywidualną zmienność w zakresie takich kompetencji obserwowaną już na wcześniejszych etapach rozwojowych (Kuszak, 2017). Podobnie należy interpretować wskaźniki dotyczące przeproszania w razie popełnienia błędu. W przypadku obydwu wskaźników wyraźnie wyższe wskaźniki dotyczą grup wysokiego ryzyka.

Wreszcie wyniki dotyczące pomagania rówieśnikom oraz współpracy z nimi. Są one bardzo istotne dla oceny jakości relacji rówieśniczych. Bardzo rzadko i rzadko te działania podejmują podobne odesetki uczniów klas I-III, jak ci, którzy podejmują negatywne zachowania w relacjach z rówieśnikami. Bardzo rzadko i rzadko pomagają rówieśnikom 11,3% uczniów a bardzo rzadko i rzadko współpracuje 9,5% badanych.

Tabela Zachowania pożądane

		Uczniowie klas I-III							
		Gr. niskiego ryzyka		Gr. przeciętnego ryzyka		Gr. wysokiego ryzyka		Razem	
		N	%	N	%	N	%	N	%
rozwiązywanie konfliktów	nigdy	39	7,3	108	11,9	81	15,2	228	11,5
	rzadko	25	4,7	163	17,9	224	41,9	412	20,8
	czasami	118	22,0	387	42,5	202	37,8	707	35,7
	często	221	41,2	219	24,0	26	4,9	466	23,5
	bardzo często	133	24,8	34	3,7	1	0,2	168	8,5
pomaganie rówieśnikom	nigdy	1	0,2	5	0,5	49	9,2	55	2,8
	rzadko	3	0,6	68	7,5	167	31,3	238	12,0
	czasami	33	6,2	308	33,8	206	38,6	547	27,6
	często	175	32,6	395	43,4	103	19,3	673	34,0
	bardzo często	324	60,4	135	14,8	9	1,7	468	23,6
przepraszanie w razie błędu	nigdy	4	0,7	33	3,6	67	12,5	104	5,2
	rzadko	12	2,2	80	8,8	174	32,6	266	13,4
	czasami	70	13,1	341	37,4	210	39,3	621	31,3

	często	229	42,7	388	42,6	75	14,0	692	34,9
	bardzo często	221	41,2	69	7,6	8	1,5	298	15,0
współpraca z rówieśnikami	nigdy	1	0,2	1	0,1	22	4,1	24	1,2
	rzadko	1	0,2	29	3,2	135	25,3	165	8,3
	czasami	5	0,9	231	25,4	228	42,7	464	23,4
	często	174	32,5	505	55,4	143	26,8	822	41,5
	bardzo często	355	66,2	145	15,9	6	1,1	506	25,5

Testy chi-kwadrat Pearsona

Uczniowie klas

I-III

rozwiązywanie konfliktów	Chi-kwadrat	627,508
	df	8
	Istotność	0,000*
pomaganie rówieśnikom	Chi-kwadrat	976,514
	df	8
	Istotność	0,000*
przepraszanie w razie błędu	Chi-kwadrat	803,394
	df	8
	Istotność	0,000*
współpraca z rówieśnikami	Chi-kwadrat	1095,001
	df	8
	Istotność	0,000*

Wnioski

Badania dotyczące jakości relacji rówieśniczej wyraźnie wskazują, iż chociaż problemy w tym zakresie dotyczą mniejszości uczniów klas I-III, to są to odsetki populacyjne dosyć znaczące (ok. 10% uczniów). Jako szczególnie istotne jawi się tu zatem konieczność rozwijania kompetencji profilaktycznych nauczycieli w nurcie profilaktyki pozytywnej, związanych z budowaniem zespołu klasowego i rozwiązaniach pozwalających na integrację z zespołem dzieci uczniów w obiektywny sposób „odmiennych”, ze szczególnym uwzględnieniem uczniów o ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w klasach ogólnodostępnych (por. Plichta, Olempska-Wysocka, 2013)

Literatura dodatkowa

Brzezińska, A. (2000). Społeczna psychologia rozwoju. Warszawa: Scholar.

Kuszek K. (2017) Charakterystyka dziecka w wieku rozwojowym 2-6 lat, W J. Pyżalski (red.), Małe dzieci w świecie technologii informacyjno-komunikacyjnych - pomiędzy utopijnymi szansami a przesadzonymi zagrożeniami. Łódź: Wydawnictwo Eter.

Plichta P., Olempska-Wysocka M., Narażenie na agresję rówieśniczą niepełnosprawnych uczniów szkół integracyjnych w relacjach nauczycieli wspomagających, Studia Edukacyjne 2013, 28.

Schaffer, H.R. (2010). Psychologia rozwojowa. Podstawowe pojęcia. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.